

Johann Georg Trautmann u Strossmayerovoj galeriji

Đuro Vandura

kustos pripravnik Strossmayerove
galerije u Zagrebu

Izvoran znanstveni rad

Svjetlost je osnova slikarstva. Njegovo ishodište. Ona čini vidljivim ono što se prikazuje, kao i prikazano. Isto tako bi ona mogla biti zajednički nazivnik za cijeli povijesni pregled slikarstva, jer pojedina stilska epoha različito osvjetljava motiv, svjetlost u različitom periodu drugačije slika obrise, perspektive . . . Zar se plošni lik romaničkog sveca ne gleda kao pokuašj »osvjetljavanju« ideje? Naime, srednjovjekovni prikazi samo su omaterijalizirane ideje, naznačeni, zabilježeni atributi, koji se kod promatrača ponovo metamorfoziraju u ideje o spasenju, svetosti ili mučeništvu. To slikarstvo ne želi biti ni u kakvoj vezi sa vidljivim svijetom. Difuzna rasvjeta renesanse najviše odgovara htijenjima onovremenih majstora prema »mnogostrukom jedinstvu«, prema upoznavanju i prisvajanju svijeta koji nas okružuje. Pred iznimkama u Beču (»Svete noći« Gerarda Davida i Michiela Sittowa), Milanu (»San cara Konstantina« Piera della Francesce) ili Londonu (»Rodenje Krista« Geertgena van Haarlema) stajemo iznenađeni i zatečeni, ali ne bez divljenja. To su nesvjesni pregaoci nadolazećeg.

Bujanje stare Evrope tijekom XVII i XVIII stoljeća u znanstvenim i duhovnim nasadima, u vremenu kad se misao približava lartpurlartističkom manirizmu, odnosno onom svjesnom »filozofiranju« na temu »mislim, dakle, postojim«, slikarstvo također ide svom početku — svjetlosti. Učiniti sliku kao izvorište svjetla, ili bar to svjetlo naslikati, pa neka neprekidno luči sa zida. Malo je koji slikar uspio u toj krajnosti. Malo ih je kao Rembrandt koji zna baciti takav valer na lokalnu boju da zastanemo pred tračkom svjetla koje nam bljeska pred očima, a ni od kuda. Samo boja, pastozni impasti, ali impasti Rembrandtovi! Pokušat će njegovi učenici kontrastirati aureole na tamnim pozadinama, otvarati prozore jutarnjem suncu da zaigra na uglačanom posudu i staklu, ali će uvijek nedostajati ona odmjerena, slobodna ruka velikana koja ostavlja baš dovoljan trag na motivu da on počne emitirati. Tko od posjetilaca galerijâ nije ponio utisak da ce ona dvorana u kojoj izlaže nedokučivi Holandancin kad

Analizirajući sliku »Žena pali svijeću«, koju je Strossmayerovoj galeriji poklonio Ante Topić Mimara (1967) kao djelo Godfrieda Schalckena, autor je otkrio originalnu signaturu u formi monograma, na temelju čega je nedvojbeno utvrdio da je pravi autor slike Johann Georg Trautmann (1713—1769). Slikar je djelovao u Frankfurtu, slikajući u maniri kasne nizozemske tradicije. O njemu je svjedočanstvo ostavio J. W. Goethe, ističući među ostalim: »Trautmann je rembrandizirao nekoliko čudesnih uskrsnuća iz Novog zavjeta . . .« Autor navodi podatke o Trautmannovim kolegama slikarima koji njeguju jednak tenebrozni način izražavanja i vješto barataju efektima umjetne rasvjete (svijeće, kandila, vatre iz ognjišta pa i stvarnog požara).

i posljednji namjernik zatvori vrata iza sebe i kad se svi reflektori ugase, i dalje fosforescirati prostorom od onih par jednostavnih i tako bogatih poteza kista?

Rembrandtovi nasljednici će pravu umještost iskazati u prikazima plamena svijeće, lojanice ili jednostavno vatre. Razne izlike će se godinama pronalaziti da se okupi društvo oko svjetlosnog izvora. Titravi plamićak voštanice postavljen u donjem dijelu vertikalne osi slike postati će nekome svojevrsni autogram. Godfriedu Schalckenu (Made, 1643 — Haag, 1706), na primjer, slikaru koji svoje majstorstvo duguje Rembrandtu preko Samuela van Hoogstratena (Dordrecht, 1627—1678) i Gerarda Doua (Leiden, 1613—1675). Taj je njegov lajtmotiv, nijemi dijalozi pri uzgibanom svjetlu voštanice, naveo Antu Topića Mimarua da sliku »Žena pali svijeću« (ulje na drvetu, 23,7 x 20 cm), darovanu 1967. godine Strossmayerovoj galeriji JAZU u Zagrebu (SG — 553),¹ pripiše ovom »vagabundu« s kraja XVII stoljeća.

TRAUTMANN (Johann Georg ou Georges),
peintre et graveur à l'eau-forte, né à Deux-Ponts le
23 octobre 1713, mort à Francfort-sur-le-Mein le
11 février 1769 (Ec. All.).

Elève dans sa ville natale de F. Bellon Schlegel et Kiesewetter à Francfort. En 1761, il fut nommé peintre de la cour de l'électeur Palatin. Trautmann aurait pu être appelé le peintre des incendies, car, il se plut à en représenter les aspects. Il peignit aussi des portraits. On cite six eaux-fortes de lui. Le Musée de Francfort conserve de lui : *Incendie de nuit*.

¹ Vidi: Vinko Zlamalik: *Izložba djela iz zbirke Ante Topić Mimara*; Strossmayerova galerija JAZU, Zagreb, 1969. I i II izdanje — Vinko Zlamalik: *Sto godina Strossmayerove galerije*; MTM, Zagreb, 1984.

Johann Georg Trautmann, Žena pali svijeću

Kroz gotovo kvadratni okvir slike gledamo zamrznuti bljesak žigice koja odvajkada izjeda smeđi mrak u koji je utonula izba potleušice. Starija žena, nagnuta nad bure s desna, pali svijeću. S druge strane stoji dječak uhvaćen u trenu dok vadi duga palidrvca iz otvorene kutije na buretu. Drveni plot u pozadini stješnjuje prostor prvog plana na intimitet svjetla jednog palidrvca. Iza nje tročlana obitelj sa smiješkom gleda prema svjetlu. Što na ovom prizoru zanima dječarce? Onaj pored bačve upro je pogled negdje lijevo, nekamo van slike, a drugi diže glavu prema ocu. Stariji su kao omađijani varnicom. Ostali prostor kućerka utonuo je u mrak. Tek će poneki svjetliji ton sveg smeđeg otkriti konopac s rubljem, gredu, cigle ili papir s portretom prikucanim na goli zid. Snažni *clair-obscur* efekat odlijepio je od totalne monokromnosti samo detalje likova, dovoljne da ih doživimo u punom njihovom prisustvu oko plamenog bljeska. Prst, brada, obod šešira, obraz, poneka grud, ili ... dovoljni su da se dojam u potpunosti kompletira. A sve

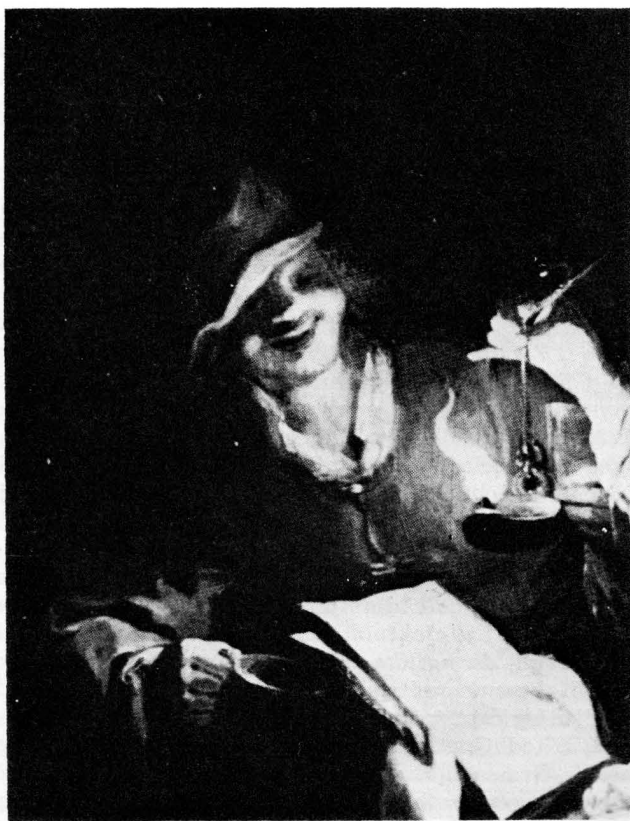
je smeđe. I tama i svjetlo, samo s tom razlikom što su oni tonovi između krajnosti zanemareni. Bijeli plamen s neznatnim okusom tirkiza proširuje slikarevu paletu van smeđe skale.

Spomenusno prisustvo šestog lika, istina samo s papira koji se nazire u pozadini. Da li je to slikareva samosvijest koja potječe s ogledala Arnolfinijevih zaručnika u Londonu ili hičkokovsko svjedočanstvo vlastitih aranžmana ostvoreno još u diskretnim provirivanjima kroz okna ili vrata na slikama Brouwera, Teniersa, Ostadea? Ili je to samo igra bez potrebnih zaključaka? Kako god bilo, nalazimo se mišlju na tlu Nizozemske.

Kome bismo i mogli drugom pripisati ovu slavu svjetlosnom bljesku, ako ne Schalckenu, predstavniku druge generacije Rembrandtovih sljedbenika? Sve je tu po čemu čitamo ovog zaljubljenika u svjetlo—tamni kontrast. Sve sami »citati«: bljesak, tama, svjetlo, igra sjena, lelujavi plamičci, vješta zanatska ruka — samo, možda,

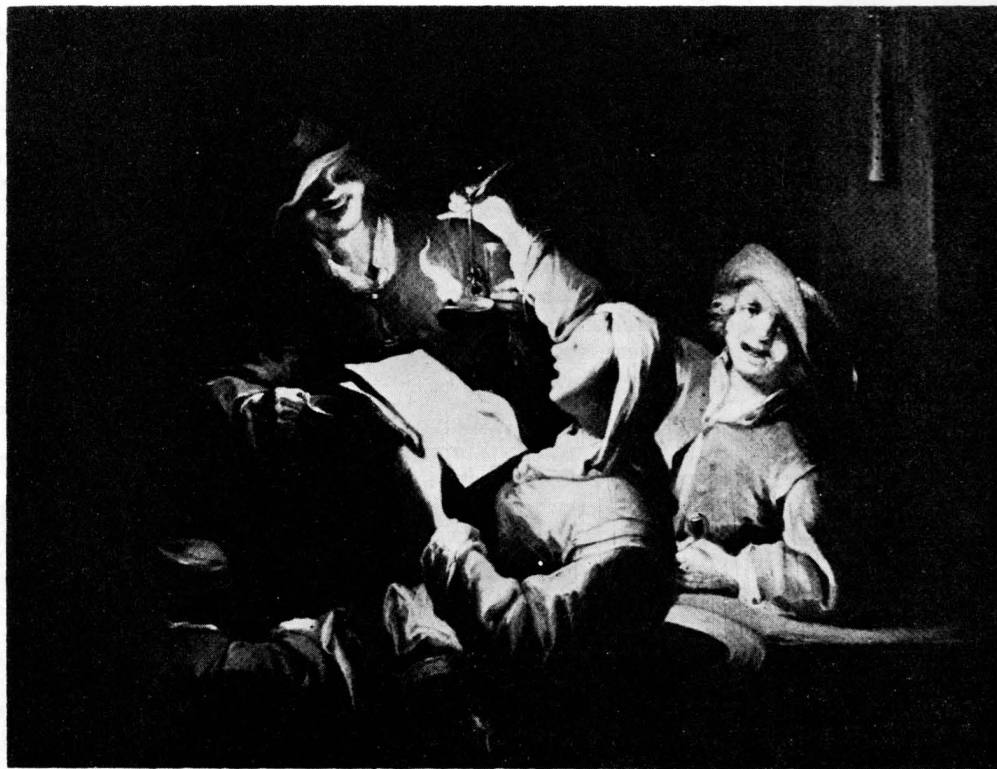

J. G. Trautmann, Žena pali svijeću (detalj)

J. G. Trautmann, Društvena scena (detalj)

*J. G. Trautmann, Društvena scena — Köln, Wallraf
Richartz Museum*

nedostaje malo spontanosti i grandeca u ovom prizoru. Ipak je on slikar koji na zalasku holandske slave traži kruha među aristokracijom i po njihovim dvorovima. Autorovo oduševljenje voštanicom odagnalo je sve sumnje u pogrešno smještanje slike u prostor i vrijeme.

A onda jedan slučajan pogled, poslije čišćenja stoljetne prašine,² pod uglom s kojim se svi refleksi ulja i laka pretvaraju u oblike i predmete, otkriva diskretni monogram na stubu plota: TM f. karakterističnu signaturu J. G. Trautmanna.

Johann Georg Trautmann rođen je 23. listopada 1713. godine u Zweibrückenu, a životni put je skončao 11. veljače 1769. godine u Frankfurtu a/M. Malo znamo o njegovom životu. Osnovni nauk stekao je u rodnom mjestu, a 1732. godine dolazi u Frankfurt i radi kod Johanna Hugoa Schlegela kao soboslikar. U toj su botegi tada i Juncker i Schüz, slikari sličnog afiniteta. Najvrednija svjedočanstva o Trautmannovu radu nalazimo kod J. W. Goethea, u čiju će kuću svi spomenuti ući 1759. godine. Goethe piše: (Trautmann) ... koji se provodio za Rembrandtom, pa je daleko dotjerao u unutrašnjim svjetlima i odrazima, a i u efektnim požarima, tako da su ga jednom pozvali, da naslika pendant jednoj Rembrandtovoju slici.³ Kako smo već spomenuli, s početka krvavog sedmogodišnjeg rata, pogubnog za Francuze, Trautmann se useljava kod Goethea i radi za francuskog grofa Thoranca iz Grassa u Provansi. Jedan od najvećih njemačkih umova o tome kaže: »Trautmann je rembrandizirao nekoliko čudesnih uskrsnuća iz Novog zavjeta, i uz to je palio sela i mlinove. I njemu je, kako sam mogao razaznati iz tlocrta soba, bio dodijeljen poseban kabinet.«⁴

Pogledamo li samo jedan analogan slučaj s našom slikom, recimo onaj iz Kölna,⁵ naći ćemo potvrdnu o prisutnosti Johanna Georga Trautmanna i u Strossmayerovoj galeriji. Još jedna monokromija, gotovo sepija, a onaj namješteni stojeći lik kao da je precrtan. Ista igra svjetla, ovdje od lojanice, usred veselog društvančeta, isti arhaični osmjesi prenaplašeni valerima titravog luća. Upravo su oni ti koji su nam sugerirali sumnju da smo blizu Rembrandta, a ujedno su rezultat manirizma, i to onog koji nije svjestan sebe. Možda bi pregrubo bilo reći da su produkt anakronizma. U prilog ovoj tezi ponovo treba pogledati portret u tami pozadine na našoj slici. Ništa što bi nas uputilo na autorovo opisućenje.⁶ Naprosto crtež, namješten kao i cijeli mizanscen likova. Kölnsko se društvo također naredilo i dobro namjestilo za poziranje. Praveći dječicu nezainteresiranim za svjetlo, nastojao je dostići nedokučivi mu spontanitet.

Unatoč svemu ostaje pitanje: otkud ovakovo slikarstvo usred rokoka? Dok Bergmüller, Zimmermann, Günther ili Troger i Maulpertsch iluzionizmom i kovitlacima masa likova i svjetla probijaju arhitektonske ograde germanskih crkava, ovdje u Frankfurtu, da napose u Frankfurtu, neki slikari se udubljuju u žongliranje sa svjetlima i sjenama kao davnim odsjecima velike holandske škole. Ovaj problem otpočinje s regentstvom vojvode Orleanskog. Paris umjesto Versaillesa, čulnost i izražajnost umjesto raskoši i sjaja, svakodnevni svijet ulice umjesto aristokracije i njihovih nakindurenih, pozlaćenih, ali iznutra već zatamljenih, kočija. Na koju stranu da se okrenu majstori kista?

Mlada buržoazija nema još svoje poetike, ali treba i tražiti nešto novo. U trenutku kad je nešto sazrelo za bezuvjetnu promjenu, prvi putokaz je prisjećanje, isto kao što mornaru u oluji prva misao je o povratku, a tek onda o ustrajnosti na putu. Stanovnik XVIII stoljeća ima samo jedno rješenje, jer je prije njega samo jedno slikarstvo bilo građansko. To je nizozemsko slikarstvo. Postavimo li problem univerzalnije, vidjet ćemo da su censure koje koketiraju s prošlošću neminovnost. I poslije današnje postmoderne treba očekivati nešto novo, drugačije. Posudba teme, tehnike, palete, ali ne i one višeslojnosti simbolima i nedorečenostima kroz detaljizirane realitete, neizbježno uvjetuje i drukčije slikarstvo koje su ondašnjoj Njemačkoj ostavili u nasljeđe nizozemski učenici Sandrart, Kupetzky, Paudiss, Ovens, Ruthart ili Flegel, a u samom slobodarskom Frankfurtu nije bilo teško tada pronaći originale Rembrandta, Doua, Bola ili Maesa. I tako dok Matthäus Günther pušta tjelesa u vjohre kroz kupolu Goetzenia, Trautmann zalelujava okeraste plamčike. Dok u Steingadenu Bergmüller probija strop crkve, Seekaz se muči kako da naslika veselo društvo sa ženskim likom koji neće ličiti njegovoj supruzi, prostodušnoj debeljuci.⁷ Lijepo je to nezvanično događanje tog doba oko štafelaja dr Adolf Feulner okrstitio s »holländernde Mode«.⁸

Raslojenost ukusa i stvaralaštva tijekom gotovo cijelog XVIII stoljeća samo inspirativno djeluje na programe koji predstoje. Čini nam se da upravo holandska moda omogućuje Lessinga, Winkelmana, pa i kasniji pokret nazarenaca. Johann Georg Trautmann stvara u vremenu kad je nešto trebalo mijenjati, kad je trebalo biti drukčiji od onih na sutonu svog društvenog značaja, a nije slučajnost što su upravo Rembrandt i Holandani predstavljali to drukčije.

² Sliku je očistila Nada Bogdanović povodom izlaganja dragocjene donacije Ante Topića Mimare u okviru izložbe »Sto godina Strossmayerove galerije« u Muzejskom prostoru Zagreb, a ujedno je slika zasebno prezentirana javnosti na komornoj, popratnoj izložbi »Johann Georg Trautmann, novo ime u Strossmayerovoj galeriji JAZU« od 16. srpnja do 7. kolovoza, 1984.

³ Johann Wolfgang Goethe: »Poezija i zbilja«; Nakladni zavod Matice Hrvatske, Zagreb, 1953. str. 44.

⁴ Isto; str. 94.

⁵ Johann Wolfgang Goethe: »Poezija i zbilja«; Nakladni drvetu, 18,8 x 25 cm. Slika je signirana dolje desno: »Trautmann f.« (Wallraf — Richartz — Museum, Köln, Inv. br. 2504)

⁶ Upravo tu leži srž manirizma koji nije svjestan medija u kojem se ostvaruje. Jedan portret na slici navodi na pomisao o autoru, a signatura je na drugoj strani istog prizora. Nizozemac bi sigurno spojio ta dva elementa, kako se to može vidjeti kod D. Teniersa na prikazu »Kermesa« u Strossmayerovoj galeriji (SG — 150)

⁷ Dvostilnost, ili, bolje rečeno, paralelnost dvaju slikarskih htijenja primjerno se odrazila u opusu Januariusa Zicka (1730—1797). Rokoko fresko slikarstvo, a glavnina štafelajnih djela neodoljivo asocira na mirnoću građanskih prizora nizozemskog XVII stoljeća.

⁸ Vidi: Dr. Adolf Feulner: »Skulptur und Malerei des 18. Jahrhunderts in Deutschland«; Potsdam, 1929.

---

nac, spent in Ancona. The analysis of his work on the facade of the Merchants Loggia and portals of the St. Francis and St. Augustine Churches has established the correct chronology, defining separately the contribution of assistants on the first two monuments, and the two phases in the creation of the third. The extensive analysis deals with the problem of quality of all plastic elements contained in the works described, especially esthetical characteristics of significant sculptures, in some points opposing polemically opinions of other experts. The iconography of the monuments has been discussed in detail, as well as their stylistic features. This and the works the artist produced on our coast served as a basis to define his position within the framework of the humanist culture on the rise, maintaining the Gothic traditions of Venetian origin in building and sculpture, in the middle of the 15 century, in the Adriatic region.

Grgo Gamulin

TWO PAINTINGS BY ANTONIO VIVARINI IN CROATIA

Two paintings unknown to date have been attributed to Antonio Vivarini: »St. Helen« from the Perić private collection in Zagreb, and »Madonna with the Dead Christ« from the Jeličić collection in Split. The first painting dates from between 1448 and 1464, while the second might possibly be the work of Vivarini, created between 1450 (polyptych in Bologna) and 1464 (polyptychs from Osimo and Pesaro).

Angela Horvat

GOthic STATUE OF MARY OF BISTRICA

Analysis of the Gothic statue of Mary of Bistrica (Hrvatsko Zagorje) has established that the work was produced in a local workshop lacking finesse. The craftsman had a number of models for the statue, probably a stone sculpture among others, because the statue is only roughly finished at the back. The late Gothic statue with its rustic shape retains certain archaic elements from 1400 at the end of the 15th century, and presents a valuable example of naive sculpture in Southern Europe. It dates from 1490.

Vladimir Marković

A NEW INSIGHT INTO 16th CENTURY PAINTING IN DUBROVNIK

The predella of »The Last Supper« on the altar of the Holy Cross in the parochial church in Luka Šipanska (the island of Šipan) is attributed to P. F. Sacchi (1485—1528) because of its similarity to his Genoese works. Joos van Cleve's direct influence is also noted. The painting »Pietà« in the sacristy of Luka Šipanska is probably the part of the same altar by Sacchi, while the altarpiece has not been preserved. The painting »The Holy Family With an Angel« from the St. Mary's Church in Pakljena on the island of Šipan is attributed to Peter Coecke van Aelst (1502—1550) as one of the few paintings done by the master himself. The quality of the painting and the circumstances under which it came to Šipan point to this possibility.

Kruno Prijatelj

THE ALTERPIECE OF THE ST. HYACINTH BY PONZONI (?) IN KORČULA

The author discusses the altarpiece of St. Hyacinth in the Abbey Museum in Korčula, brought from the Church of Our Lady of Conception in the same town. The central part presents the revelation of the Virgin to a Dominican saint of Polish origin and the twelve smaller parts depict scenes from the saint's life. The work is attributed to a Dalmatian painter, Matija Ponzoni — Pončun (1586 — later than 1663), a disciple of Palma the Younger and Santa Peranda, who worked in Venice and Friuli and occasionally in his native country. The painting probably dates from the 1640's, when the artist was working in Dalmatia.

Radoslav Tomić

HERITAGE OF THE DRAŽOJEVIĆ-JELIĆ FAMILY

Numerous historical facts on the life and activities of prominent Dražojević-Jelić family from Poljice and Omiš region are presented chronologically on the basis of the family's genealogical tree and substantial archive records. The names and family ties are listed from the first known member, Dražoje, lord of Kamen-grad who ruled in Poljice around 1350, to the last male descendant, Juraj Dražojević Jelić (1846—1897). The family life in Omiš (since 1570) is documented through buildings that are still standing and a number of family gravestones.

Cvito Fisković

PITTONI'S PAINTING IN VIS

Paintings by prominent Venetian Rococo painter Giambattista Pittoni (1687—1767) have not previously been known to exist in Dalmatia, where works of 18th century Venetian painters are otherwise plentiful. Analysis of his style leads to the assumption that the great central altar painting in the Church of the Holy Ghost in Vis, on the island of Vis, is his original work.

Đuro Vandura

J. G. TRAUTMANN IN THE STROSSMAYER GALLERY IN ZAGREB

During analysis of the painting »A Woman Lighting a Candle«, attributed to Godfried Schalcken, donated to the Strossmayer Gallery by Ante Topić Mimara in 1967, an original signature was discovered leading to the conclusion that its real author is Johann Georg Trautmann (1713—1769). The painter worked in Frankfurt, painting in the manner of the late Dutch tradition. J. W. Goethe wrote of him: »Trautmann created several wonderful, Rembrandt-like Resurrections from the New Testament...« There is mention of several of Trautmann's contemporaries, painters with the same tenebrist expression who skillfully applied the effects of artificial light (candles, open fire, lamp).
